

8

Interkulturní senzitivita a adaptibilita, kulturní empatie

What I hear, I forget.

What I hear and see, I remember a little.

*What I hear, see, and ask questions about or discuss with someone else,
I begin to understand.*

What I hear, see, discuss, and do, I acquire knowledge and skill.

What I teach to another, I master.

Co slyším, zapomenu.

Co slyším a vidím, trochu si zapamatuji.

Co slyším, vidím, na co se ptám a o čem diskutuji s někým dalším, tomu začínám rozumět.

Co slyším, vidím, prodiskutuji a co dělám, v tom si osvojuji znalosti a dovednosti.

Co učím někoho jiného, v tom jsem mistrem.

Proto, aby člověk v dnešní době obstál, měl by být tzv. interkulturně senzitivní. Dnešní studenti jezdí studovat do zahraničí, je běžné, že mluví několika jazyky. Jejich životní zkušenost je odlišná od předchozích generací.

Člověk by měl disponovat určitými interkulturními kompetencemi, které by mu napomohly orientovat se a prosadit se v dnešní kulturně různorodé společnosti. Interkulturní kompetence lze chápat jako složitý souhrn schopností a dovedností, do kterých se promítají osobnostní předpoklady (sebereflexe, empatie, kulturní citlivost, zvědavost, tolerování odlišnosti, sebedůvěra a snížená míry úzkostlivosti, zkušenost) a které vedou k tomu, že člověk v interkulturní situaci obstojí (Morgensternová, Šulová, 2007).

V interkulturní situaci využíváme kognitivní, afektivní a behaviorální kompetence. Nějakým způsobem v dané chvíli myslíme, nějak situaci prožíváme a nějakým způsobem jednáme. Pro každou tuto oblast využíváme příslušné kompetence. Svoje znalosti, schopnosti a dovednosti využíváme buď zcela nevědomě, či vědomě. Řada mechanismů našeho chování je ovlivněna naším „kulturním závažím“.

PŘÍKLAD

Pokud budeme kupovat zboží na tureckém trhu, víme, že je nutné smlouvat a že naopak neochota dohadovat se o ceně může prodejce urazit. Naopak pozvání na čaj od prodejce znamená, že už se chýlí k dohodě a že zamýšlíme zboží koupit. S tímto vybavením vstupujeme tedy do interakce, která může nákup usnadnit. Na tuniském bazaru nám místní prodejce, pokud nesmlouváme, vůbec zboží nemusí prodat. Smlouvání je určitým výrazem komunikace. Stejně tak pokud o sobě víme, že jsme plaší a že je nám až trapně dohadovat se o ceně, může nám to naopak nákup znepříjemnit.

Proto, abychom dobře zvládli pobyt v cizí kultuře, nám nestačí přečíst si všechny příručky a nastudovat podrobně historii, je k tomu třeba i dalších atributů. Musíme být kulturně senzitivní a empatičtí. Musíme rovněž zvládnout adaptovat se a cítit se přitom psychicky dobře a relativně v bezpečí. Určité osobnostní rysy jsou pro kulturní senzitivitu důležitým předpokladem (orientace na lidi, vnímavost, otevřenost). Lidé, kteří jsou osobnostně rigidní, mají velký problém při zvládnání cizího prostředí. Rovněž empatii lze řadit mezi afektivní kompetence. Empatií obecně rozumíme schopnost vcítit se do potřeb druhého. Při zvládnání pobytu v cizím kulturním prostředí nám empatie umožňuje lépe pochopit a vcítit se do cizí mentality, jejich specifik a lépe interpretovat cizí vzorce chování. Musíme se rovněž naučit vnímat a interpretovat správně, jak probíhají interpersonální vztahy v dané kultuře či jak lidé vyjadřují emoce. Důležité je uvědomit si interpersonální blízkost a vzdálenost, která je pro danou kulturu specifická, či způsoby trávení volného času (Morgensternová, Šulová, 2007).

PŘÍKLAD

Studentka psychologie, žijící v Hirošimě, byla trochu překvapená, když ve středu ráno začali seriózní starší muži v obleku na hlavním vlakovém nádraží trénovat golfové odpaly.

Adaptabilita je pak také klíčová, zejména ve zpracování a přijmutí nových kulturních vzorců chování. Adaptabilitu chápeme v širším slova smyslu než jen pouhou schopnost přizpůsobení se novým podmínkám. Chápeme ji obecně jako umění si zachovat duševní pohodu, pocit bezpečí a zdraví i při výrazné změně životních podmínek.



8.1 Interpersonální blízkost a vzdálenost

Velmi charakteristické pro kultury je to, jakou vzdálenost od sebe dodržují partneři při komunikaci a jak často se navzájem dotýkají. Lidem z kolektivistických kultur (asijské kultury) se příslušníci individualistických kultur zdají být příliš dotěrní a naléhaví. Naopak lidem z individualistických kultur se příslušníci kolektivistických kultur zdají být příliš odtažití.

Pro příslušníky kontaktních kultur (kultur vyznačujících se interpersonální blízkostí), jako jsou například Jihoameričané, Arabové či obyvatelé jižní Evropy, je charakteristické:

- dodržují menší interpersonální vzdálenost;
- více se navzájem dotýkají a upřednostňují intenzivnější tělesnou stimulaci;
- sociální vztahy jsou velmi důležitým prvkem;
- „vztahovost“ se prolíná i do pracovního prostředí;
- osobní vztahy převažují nad formálně stanovenými pravidly.

Pro příslušníky méně kontaktních kultur (kultur vyznačujících se interpersonální vzdáleností), jako jsou například Skandinávci, Japonci, Korejci, je charakteristické:

- dodržují větší interpersonální vzdálenost;
- interpersonální vztahy působí odtažitěji;

- emoce nejsou vyjadřovány tak výrazně;
- v individualistických kulturách (Skandinávie) je privátní a profesní sféra striktně odlišována (Morgensternová, Šulová, 2007);
- jedinci (převážně v Asii) se neprezentují jako příliš schopní, aby ostatní svojí sebechválou neuvvedli do rozpaků (Škrábová, 2008).

8.2 Interpersonální vztahy

Interpersonální vztahy mohou mít různou podobu (partnerské, manželské, přátelské, kolegiální) a lze je chápat jak vztah člověka k druhému člověku. Schutz vychází z teorie, které vysvětlují interpersonální chování na základě tří základních potřeb: potřeba sounáležitosti, potřeba řízení a potřeba citového vztahu. Zjednodušeně vyjádřeno – člověk má buď tendenci vést, nebo poslouchat (neboli má potřebu řídit, či být řízen) (Schutz, 1960).

Základní myšlenkou je dále předpoklad, že každý jedinec má charakteristický způsob orientace vůči ostatním a že především tato orientace určuje jeho interpersonální chování. Pro zjišťování interpersonálních vztahů jednotlivce či skupiny slouží mezi jinými psychologický dotazník FIRO, který měří tři škály (inkluze, kontrola a afekce). Dotazník měří to, jak já se chovám k druhým, a zároveň i to, jaké chování v této oblasti od druhých vyžadují. Zjišťuje i případný rozpor mezi oběma složkami.

Charakteristický způsob chování dvou jedinců v interpersonálním vztahu může být kompatibilní nebo inkompatibilní, jejich chování jim umožňuje dobrou spolupráci nebo nikoli. Interpersonální kompatibilita je dána vyjádřením stupně vzájemného uspokojování interpersonálních potřeb, a tedy i harmonické spolupráce. Ve skupině je pak skupinová atmosféra a efektivnost skupinové činnosti do značné míry určována stupněm kompatibility či inkompatibility chování jednotlivých členů skupiny.

PŘÍKLAD

V různých kulturách lze nalézt specifické jazykové jemnosti různých podob interpersonálních vztahů. V tradiční čínské kultuře se rozlišuje mezi *jia-jen* (členové rodiny), *shou-jen* (sousedi, přátelé, spolužáci) a *sheng-jen* (cizinci) (Godwin, Tang, podle Smith, Bond, Kagitcibasi, 2006). V Japonsku se jako *shin-yu* označuje celoživotní důvěrné přátelství, které má podobné charakteristiky jako manželský vztah v Německu (Salamon, podle Smith, Bond, Kagitcibasi, 2006). Ostatně i v češtině cítíme rozdíl mezi kamarádem, přítelem a pouhým známým.

V Japonsku je navíc velmi ostrá hranice mezi vlastní skupinou „učí“ 内 (japonský výraz pro „domov“) a cizí skupinou „soto“ 外. Pojmy „vlastní a cizí skupina“ nejsou pevně dané, ale určeny kontextem. Například kolega z jiného oddělení může být vnímán jako člen cizí skupiny (při rozhovoru pouze s ním) nebo vlastní skupiny (při rozhovoru s ním a s někým z jiné firmy). Při každém setkání se tedy percepce vlastní a cizí skupiny může měnit a tomu je také pokaždé přizpůsobován různý stupeň uctivosti a loajality. Zatímco cizinci ze západních zemí mohou v Japonsku získat vysokou pozici, na cizince Asiaty je zde pohlíženo „shora“. Japonci vnímají rozdíly mezi svojí kulturou a cizinci „gaidžin“ 外人 jako značné (Škrábová, 2008).

POZNÁMKA

Jeden kanadský student architektury žil v Čínské čtvrti v New Yorku, tzv. China Town. Po dotazu českého studenta, proč nemá na zvonku a na poštovní schránce své jméno, odpověděl, že to není z důvodu bezpečnosti dobré. Podle jeho názoru byl považován Číňany za sheng-jen, který se vetřel na cizí teritorium a který není dvakrát zrovna vítán, a proto na sebe nechtěl ještě více upozorňovat.

Kolektivistické kultury se vyznačují menším počtem přátel, ale těsnějšími vztahy k nim. Vztahy bývají často udržovány pomocí tradičních rituálů.



Vlajky

PŘÍKLAD

V japonském formálním prostředí existuje mnoho rituálů, které mají za účel udržení vztahů (různé dary při příležitosti oslav Nového roku, jara, společné trávení večerů se spolupracovníky při karaoke a podobně). Účast na těchto rituálech je většinou povinná. Oslavy jedinců (narozenin) naopak příliš rozšířené nejsou (Petzold, 2005).

Naopak pro individualistické kultury, zejména v USA, je vhodné být sociální a mít hodně přátel, ale těsnější přátelské vztahy nejsou tak časté (Smith, Bond, Kagitcibasi, 2006). Faktem je, že řada kultur se stává více a více individualisticky orientovaných a význam hlubších přátelských vztahů je zatlačován do pozadí. Je to způsobeno životním stylem, náročnými profesemi a nároky, které jsou na člověka kladeny. V dnešní společnosti, která akcentuje individuum a jeho výkon a vyznačuje se migrací, asi nemá člověk tolik času na své přátele.